

Planuri de lecții comentate

FORMAREA ȘI DEZVOLTAREA STATULUI FEUDAL ARAB

(Clasa a VI-a)

I. Formarea statului feudal arab :

a) Originea populației :

- arabii, populație semitică¹

b) Condițiile naturale :

- Arabia, cea mai mare peninsulă
- Zona sud-vestică, Yemenul — „Arabia fericită”² — viață sedentară
- Centre — Mecca³ Yatrib (Medina)
- Zonele predominante de podiș și deșert — beduinii⁴, păstorii nomazi.

c) Premisele formării statului :

- formarea aristocrației⁵ tribale
- nevoia de pământ, de pășune⁶
- ciocnirile dintre triburi
- unificarea cultelor tribale⁷

d) Islamismul — nouă credință monoteistă

- Mahomed⁸ (570—632) răspîndind islamismul⁹ a pus bazele unificării într-un stat a triburilor arabe.
- Coranul¹⁰.

II. Califatul arab :¹¹

a) Caracterul statului feudal-militarist

- Califii (632—661) șefi religioși și politici
- dinastia Omeiazilor (661—750)¹².
- dinastia Abbasizilor (750—1258)¹³.
- cuceriri : Siria, Mesopotamia, Egipt, Persia, o parte din Asia Mică, Asia Centrală, nordul Africii și Spania.

b) Dezvoltarea economică

- progrese în tehnica agrară
- răspîndirea și adaptarea unor noi culturi în zone diferite
- înflorirea meșteșugurilor și a orașelor
- intensificarea comerțului

c) *Dezvoltarea culturii*d) *Consolidarea orinduirii feudale :*

- întărirea aristocrației arabe prin contopirea ei cu aristocrația locală
- exploatarea țăranimii dependente, a sclavilor

e) *Ascuțirea luptei de clasă :*

- răscoalele și mișcările populare (sec. VIII—X) ¹⁴

f) *Dezmembrarea marelui Califat :*

- Califatul de Bagdad (Asia)
- Califatul de Cordoba (Spania)
- Califatul de Cairo (Africa)

III. Concluzii :

Statul islamic a fost mijlocul care a permis arabilor să provoace un contact între civilizații diferite și să aducă popoarelor din bazinul mediteraneeen informații literare și științifice, din care acestea păstrează încă numeroase urme.

Arabii au deschis noi drumuri comerciale spre deșerturile Asiei și spre regiunile necunoscute ale Africii, au dezvoltat comerțul maritim, au menținut legături permanente între popoarele Europei, Asiei, Africii.

Islamismul, prin aria de răspîndire, se numără printre marile religii monoteiste ale lumii, alături de ebraism și creștinism. Toate trei au apărut în aceeași zonă restrînsă a teritoriului semit.

Prin capacitatea sa de pătrundere islamismul a înlocuit ca limbă și credință tot ce era înainte în aria sa de pătrundere.

Comentariu istoric

1) Populația semitică reprezintă un grup de popoare din sud-vestul Asiei și din nord-estul Africii, înrudite prin limbă, trăsături fizice (arabii, sirienii, evreii). Centrul de iradiere semitică în antichitatea cea mai îndepărtată a fost Arabia ¹.

2) Zona de sud-vest, Yemenul, denumită „Arabia Felix” în scrierile vechilor autori, printre care și Diodor, reprezintă zona cea mai veche a vieții sedentare, datorită condițiilor prielnice ale solului și blîndeții climei. În văile înalte ale Yemenului și Hadramautului, cu culturile lor în terase, se dezvoltaseră bogate așezări sedentare care trăiau din exportul recoltelor lor de smirnă și tămîie, din comerțul ce-l practicau cu India și lumea mediteraneeană ².

¹ Sabatino Moscati, *Vechile civilizații semite*, Buc., Ed. Meridiane, 1975, p. 210.

² Dominique Sourdrel, Janine Sourdrel-Thomine, *Civilizația islamismului clasic*, Buc., Ed. Meridiane, 1975, vol. I, p. 31.

Cele mai înfloritoare orașe-state au fost Mecca și Yatrib (Medina). Prin această zonă treceau și marile drumuri de comunicație, în principal două : primul pleca din Yemen, urca spre Mecca și Medina și se îndrepta spre partea de miază a Palestinei, iar al doilea drum pornea de pe coasta Golfului Persic, mergea de-a lungul fluviului Tigris și apoi spre Palmira și Damasc³.

3) Mecca era un puternic centru economic și religios al lumii arabe în secolul al VII-lea e.n. Populația din Mecca se ocupa îndeosebi cu pregătirea călătoriilor caravanelor. De asemenea orașul patrona slujbele în serviciul templului Kaabei. Puterea se afla în mîinile unei aristocrații compusă din negustori bogați, notabilii principalelor clanuri cu autoritate și asupra teritoriilor înconjurătoare, datorită alianțelor cu triburile nomade⁴.

4) Triburile beduine se ocupau cu păstoritul. Ele se deplasau periodic în căutare de pășune și apă, duceau un trai sărăcăcios, purtînd, pentru a putea supraviețui, o luptă neîndurătoare cu elementele naturii. Deseori se produceau ciocniri între clanuri și dispute pentru locurile favorabile pentru popas și pentru apă⁵.

5) Arabii erau organizați în triburi, iar conducătorii lor se numeau șeici sau emiri. Începînd din secolul al VI-lea e.n. se formase o aristocrație tribală care s-a îmbogățit în special din comerț, și care acaparînd conducerea tribului, exploata munca membrilor de rînd ai acestuia. În scopul sporirii avuțiilor începe să fie folosită și munca sclavilor aduși din Africa. Astfel, apărînd clasele sociale și accentuîndu-se contradicțiile din sînul triburilor arabe, s-au creat premisele unificării politice.

Criza socială, climatul de neliniște ce domină comunitatea arabă (în mod deosebit la Mecca unde se găseau cele mai puternice clanuri ce tindeau să monopolizeze comerțul) au favorizat apariția și răspîndirea islamismului, factor important în grăbirea unificării arabe.

6) În secolul al VI-lea e.n. începe o criză a vieții economice în lumea arabă, provocată de factori diverși : dezvoltarea navigației a redus importanța drumurilor comerciale pe uscat, a scăzut puterea comercială a orașelor arabe specializate în organizarea caravanelor, a diminuat veniturile negustorilor.

Ruperea marelui dig de la Marib — vechea capitală a regatului Saba în Arabia de sud — ce servea la irigarea ținutului înconjurător a determinat devastarea unui ținut prosper, precum și emigrarea unor grupuri de arabi yemeniți spre nord, fapt ce a provocat puternice lupte cu clanurile arabe din această zonă.

Stăpînirea etiopiană asupra Yemenului începînd din 525, înlocuită cu cea persană în 575, vor contribui de asemenea la accentuarea fenomenului crizei social-economice a lumii arabe. Pierzînd veniturile aduse de caravane, nomazii au fost determinați să treacă la o viață sedentară, la agricultură. Crescînd nevoia de pășunat, s-au intensificat ciocnirile între triburi⁶.

7) Încă înainte de activitatea de propovăduitor al lui Mahomed, în sînul arabilor a apărut secta hanizilor, care adora un Dumnezeu unic⁷. Fără îndoială că evreii și în parte creștinii ofereau arabilor exemplul monoteismului.

³ Sabatino Moscati, *op. cit.*, p. 220.

⁴ Dominique Sourdrel, *op. cit.*, vol. I, p. 36.

⁵ Dominique Sourdrel, *op. cit.*, vol. I, p. 34.

⁶ Dominique Sourdrel, *op. cit.*, vol. III, p. 168.

⁷ S. A. Tokarev, *Religia în istoria popoarelor lumii*, Buc., Ed. Politică, 1976, p. 509.

8) Mahomed, născut la Mecca între 570 și 580 e.n., a ajuns la 31 de ani la o oarecare prosperitate economică provenită din expedițiile caravanelor. Fără îndoială receptiv mai de mult la ecourile marilor religii monoteiste, ca urmare a călătoriilor sale, își începe activitatea de propovăduitor printre arabi a credinței într-un singur dumnezeu — Allah.

9) Elementul fundamental al noii credințe este cerința strictă de a adora numai pe Allah și a da necondiționat ascultare voinței lui. Însuși cuvântul „islam” înseamnă supunere. Una din prescripțiile religiei musulmane recomandă războiul ca o acțiune sfântă în numele credinței (dijihad)⁸.

Religia propovăduită de Mahomed consacră inegalitatea socială și căuta să atenueze contradicțiile de clasă, predicând „frăția” musulmanilor și servind interesele aristocrației. Rudele cele mai apropiate ale lui Mahomed, precum și cei umili aderă la noua credință, dar comunitatea din Mecca, aristocrația negustorească, preoții, se temeau ca renunțarea la cultul vechilor zei tribali să nu scadă însemnătatea economică și religioasă a orașului. Mohamed și adepții săi au fost nevoiți să fugă (hegira) în 622. Această dată — 16 iulie 622 — este considerată de musulmani începutul erei noi, era musulmană. La Yatrib, devenit Medina (orașul profetului), oaza agricolă în care s-a retras Mahomed printr-o politică abilă aploanează discordiile interne, înlocuind legătura tribală cu cea a noii religii — moment important în istoria arabă.

Recrutînd un mare număr de adepți Mahomed a încheiat în 628 un armistițiu favorabil cu locuitorii din Mecca, iar doi ani mai târziu rupe armistițiul punînd stăpînire pe Mecca fără a întâmpina rezistență. Triburile arabe convertite la islamism s-au unit formînd un stat sub conducerea lui Mahomed. Mecca devine centrul politic și religios al islamismului.

10) Amănuntele date de biografia arabi arată că Mahomed ar fi primit prin revelații o serie de mesaje, pe care un ordin imperios îl însărcina să le transmită, să le „recite”, de alci numele de Kor'an, „recitație”, care a fost dat ulterior ansamblului de texte realizate de urmașii săi.

Coranul, principala carte sfîntă a musulmanilor, a fost alcătuită în anul 650 pe timpul lui Osman, cel de-al treilea urmaș al lui Mahomed. Cuprinde însemnări dispersate ale cugetărilor și învățămintelor lui Mahomed (114 capitole — sure —) majoritatea proslăvesc măreția și puterea lui Allah și indică prescripțiile și interdicțiile pentru credincioși⁹.

11) După moartea lui Mahomed (632) statul a fost condus de califi (urmași) care erau și șefi religioși. Primii patru califi care au urmat după moartea lui Mahomed au desăvîrșit unitatea statului: Abu Bakr (632—634) urmat de cel mai bun prieten al său Omar (634—644), apoi Othman (644—656) și Ali (656—660)¹⁰.

Titlul de calif, care imediat după moartea lui Mahomed era eligibil, devine după aproape trei decenii ereditar, prin obiceiul care se încetățenește că în timpul vieții califul să-și desemneze succesorul¹¹.

⁸ S. A. Tokarev, *op. cit.*, p. 512.

⁹ Dominique Sourdell, *op. cit.*, p. 39—40, 140—146.

¹⁰ Dominique Sourdell, *op. cit.*, p. 49.

¹¹ S. A. Tokarev, *op. cit.*, p. 507.

Califatul arab a reprezentat forma de stat constituit în Orientul Mijlociu și în nordul Africii, pe teritoriile cucerite de arabi în sec. VII—VIII. Triburile de arabi care nu aderaseră la islamism au fost supuse cu forța, apoi arabii au cucerit Siria, Mesopotamia, Egiptul, sudul Asiei Mici, Persia.

Domnia discipolilor lui Mahomed a fost străbătută de adinci rivalități, discordii, care au degenerat uneori în bătălii, dar mai ales au creat în sinul Islamului rupturi (sumiții, șiiții) dintre care unele aveau să persiste pînă în epoca actuală.

12) În anul 661 emirul Siriei cucerește puterea, mută capitala la Damasc și întemeiază dinastia Omeiazilor (661—750). Califii omeiazi au continuat cuceririle în nordul Africii cu Cartagina, apoi în Spania (711). Au fost însă înfrinți de armata francilor condusă de majordomul Carol Martel la Poitiers (732). În Asia au cucerit Afganistanul, Turkestanul.

13) Califatul Omeiad slăbește datorită creșterii puterii marilor proprietari, a nemulțumirii provinciilor exploatate, răscoalelor țăranilor.

Profitînd de aceste tulburări, Abul-Abbas un reprezentant al aristocrației iraniene înlătură pe Omeiazi și a instaurat o nouă dinastie — Abbasidă (750). Capitala a mutat-o la Bagdad. Din dinastia Abbasizilor merită reliefată personalitatea lui Harun-al-Rașid (786—809) care marchează un moment de seamă al califatului. Curtea, în vremea lui Harun, era centrul unei vieți fastuoase și risipitoare. Excesul de lux era folosit și ca mijloc de intimidare a supușilor, de a inspira teamă și respect pentru puterea califului...

Mirificele povestiri din „O mie și una de nopți” reprezintă singurul monument care a rămas din acea tumultuoasă epocă a sec. VIII—IX. Culegerea a fost redactată și la arabi în sec. XIII—XV și conține 400 de povestiri provenite din India, Persia, Egipt, Arabia, Grecia¹².

14) În timpul dinastiei abbasidă, ca urmare a consolidării relațiilor feudale și a intensificării exploatarei, au izbucnit dese răscoale țărănești. Cea mai importantă dintre ele este cea din nordul Iranului între anii 816—838 sub conducerea lui Babek.

Începînd din secolul al X-lea califatul trece printr-o criză care îl va duce la dezmembrare. Cauzele acestei dezmembrări au fost: politica de independență dusă de marii feudali, răscoalele maselor exploatate, tulburările și nemulțumirile din provinciile cucerite. Ca urmare a dezmembrării s-au format califatele: Spania, Maroc, Tunis, Egipt, Turkestan. Treptat ele au decăzut și și-au pierdut independența. În sec. XI—XII o parte din posesiunile arabe au fost cucerite de turcii selgiucizi.

*
* *

Indicații metodice

Programa de istorie universală medie acordă pentru această lecție o oră. Dată fiind complexitatea și importanța problematicii ridicată de dezvoltarea socie-

¹² Angelescu Nadia, *Harun-al-Rașid între mit și realitate*, rev. „Magazin istoric”, nr. 63/1972, p. 63—64.

tăți arabe în feudalismul timpuriu, lecția nu se poate realiza optim decât în două ore, luând o oră de la rezerva pentru lecțiile de sinteză și recapitulare. Propun ca în viitor să se prevadă două ore pentru această temă.

Pentru un spor de eficiență în posibilitățile de asimilare de către elevi a noilor cunoștințe și mai ales de înțelegere a fenomenelor specifice epocii și societății arabe, a dezvoltării judecății istorice a elevilor, se impune o structurare foarte clară și logică a materialului, urmărindu-se ca probleme esențiale :

- specificul modului de viață al arabilor pînă în sec. VII,
- rădăcinile și esența doctrinei islamice, moment foarte important al lecției nu numai în urmărirea devenirii lumii arabe, ci și în dezvoltarea educației ateiste a elevilor,
- evidențierea efervescenței economice și culturale în marile centre orășenești dezvoltate în califatul arab (aspecte prezentate clar și documentat în manual ; cultura arabă ocupînd un loc important în cadrul temei „Cultura în feudalismul timpuriu“),
- tema permite o permanentă activizare a elevilor, realizînd lecția etapă cu etapă prin antrenarea acestora în folosirea hărții tematice — expansiunea statului arab —, a textelor, a solicitării legăturilor cu cunoștințele lor anterioare de la temele care au tangență cu lumea arabă (Imperiul caroligian),
- se impune o comparație frontală, pe baza hărții istorice a califatului arab cu harta politică actuală a lumii, pentru a desemna actualele state arabe (nu numai cele din Peninsula Arabă și Orientul Mijlociu : Arabia Saudită, Emiratele Arabe Unite, R. A. Yemen, Oman, Siria, Irak, ci și cele din Africa : R. A. Egipt, Maroc, Tunis, R. D. P. Algeria, Libia). Se va putea constata astfel rolul arabilor în dezvoltarea acestor popoare.

Prof. NOBILESCU AURELIA

INDICAȚII BIBLIOGRAFICE

- SEBATINO MOSCATI, *Vechile civilizații semitice*, București, Edit. Meridiane, 1975, p. 210—246.
- DOMINIQUE SOURDEL, JANINE SOURDEL—THOMINE, *Civilizația islamului clasic*, București, Edit. Meridiane, 1975, vol. I, p. 28—144, vol. III, p. 105, 175—176, 181—184, vol. III, p. 226—229.
- S. A. TOKAREV, *Religia în istoria popoarelor lumii*, București, Edit. Politică, 1976, p. 506—521.
- ANGHELESCU NADIA, *Harun-al-Rașid între mit și realitate*, „Magazin istoric“, nr. 63, 1972, p. 64—69.
- MICHEL GALL, *Seherezada și istoria*, „Magazin istoric“ nr. 108, 1976, p. 52—56.
- JACQUES LANNAY, *Adevărul trebuie respectat*, „Magazin istoric“, nr. 5, 1971, p. 44—46.
- SILVIU NEGUȚ, ION NICOLAE, *Superlative geografice* (mică enciclopedie), București, Edit. Ion Creangă, 1978, p. 81—83.
- HORIA C. MATEI, SILVIU NEGUȚ, ION NICOLAE, NICOLAE STEFLEA, *Statele lumii de la A la Z*, București, Edit. Științifică și Enciclopedică, 1975, p. 26—28.

- * * * *Mic dicționar enciclopedic*, București, Edit. Enciclopedică română, 1972.
- ȘTEFAN PASCU și COLECTIVUL, *Atlas istoric*, București, Edit. didactică și pedagogică, 1971, harta nr. 40. *Formarea statelor arabe și cuceririle arabilor*.
- MIRCEA PEAHĂ și COLECTIVUL, *Atlas geografic general*, București, Edit. didactică și pedagogică, 1972, p. 106—107.

ȚĂRILE ROMÂNE ÎN PREAJMA REVOLUȚIEI CONDUSE DE TUDOR VLADIMIRESCU (1821)

(Clasa a VIII-a — Cursul „Istoria veche și medie a României“)

A.

I. *Situația economică și social-politică a Țărilor Române în perioada destrămării feudalismului și a apariției relațiilor capitaliste.*

- a) Fenomene de criză proprii structurilor feudale, a raporturilor economice și sociale
- b) Apariția germenilor și elementelor noii orînduiri — orînduirea capitalistă
- c) Agravarea contradicțiilor sociale și politice

II. *Criza regimului fanariot în Țara Românească și Moldova și a regimului habsburgic în Transilvania.*

- a) Accentuarea contradicțiilor sociale în Țara Românească și Moldova în urma prevederilor păcii de la Kuciuk-Kainargi
- b) Contradicția între regimul habsburgic și clasele exploatate din Transilvania.
- b) Aspectul nemulțumirilor în Țara Românească și Moldova
— Forme ale luptei românilor din Transilvania în perioada respectivă
- c) Programe și memorii de reforme pe plan social și național
- d) Coalizarea forțelor progresiste în lupta pentru înlăturarea dominației străine

III. *Lupta națională — expresie și factor de edificare a națiunii*

IV. *Concluzii*

B. Comentariu istoric

I. a. Sfîrșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea se caracterizează în istoria noastră, prin adîncirea contradicțiilor societății feudale și apariția semnelor societății capitaliste. Noțiunea de *destrămare* (una din cele mai complexe în literatura istorică și folosită mai ales în cazul orînduirii feudale) implică pe de o parte, fenomenele de criză proprii structurilor feudale, a raporturilor economice și sociale feudale; pe de altă parte, ea presupune apariția și dezvoltarea germenilor și elementelor noii orînduiri.